

- Ефремова 2005: Ефремова, Т. Ф. Толковый словарь словообразовательных единиц русского языка [Текст] / Т. Ф. Ефремова. – 2-е изд., испр. – М.: АСТ:Астрель, 2005 – 636, [4] с.
- Карпіловська 1999: Карпіловська, Є. А. Суфіксальна підсистема сучасної української літературної мови: будова та реалізація [Текст] / Є. А. Карпіловська. – К.: УкрНДПСК, 1999. – 298 с.
- Клименко 2004: Клименко, Н. Ф. Інтерфікс [Текст] // Українська мова: Енциклопедія / НАНУ; Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України. – 2-ге вид., випр. і доп. – К.: Українська енциклопедія, 2004. – 824 с.
- Кравченко 1990: Кравченко, М. В. Словообразовательная морфология современного украинского языка [Текст] / М. В. Кравченко : автореф. дис. ... докт. филол. наук: 10.02.02 / Ин-т языкознания АН УССР. – К., 1990. – 23 с.
- Красильникова 1981: Красильникова, Е. В. О формальной структуре слова [Текст] / Е. В. Красильникова // Проблемы структурной лингвистики. 1978. – М.: Наука, 1981. – С. 149–162.
- Лопатин 1977: Лопатин, В. В. Русская словообразовательная морфемика: Проблемы и принципы описания [Текст] / В. В. Лопатин. – М. Наука, 1977. – 316 с.
- Милославский 1980: Милославский, И. Г. Вопросы словообразовательного синтеза [Текст] / И. Г. Милославский. – М.: Изд-во Московского университета, 1980. – 296 с.
- РГ-80: Русская грамматика: В 2-х т. [Текст] / Редкол.: Н. Ю. Шведова (гл. ред.) и др. – М., Наука, 1982. – 784 с.
- САМ: Словник античної міфології [Текст] / Уклад. І. Я. Козовик, О. Д. Пономарів. – 2-е вид. – К.: Наукова думка, 1989. – 240 с.
- СІС: Словник іншомовних слів [Текст] / За ред. О. С. Мельничука. – К.: Українська енциклопедія, 1977. – 775 с.
- СУМ І: Словник української мови: В 11 т. [Текст] / АН УРСР, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. – Т. І. – К.: Наукова думка, 1970. – 800 с.
- СУМ V: Словник української мови: В 11 т. [Текст] / АН УРСР, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. – Т. V. – К.: Наукова думка, 1974. – 840 с.
- СУМГ: Словарь української мови: В 4-х т. [Текст] / Упорядк. Б. Д. Грінченко. – Т. І. – К.: Наукова думка, 1996. – 494 с.
- Теппер 1982: Теппер, Ю. М. Олімпійські ігри [Текст] / Ю. М. Теппер // Українська радянська енциклопедія. Вид. друге. – Т. 8. – К.: УРЕ, 1982. – 528 с.
- Федурко 1993: Федурко, М. Ю. Морфологічні моделі відсубстантивних прикметників із суфіксом -СН- [Текст] / М. Ю. Федурко // Мовознавство. – 1993. – № 5. – С. 43–49.
- Федурко 1995: Федурко, М. Ю. Морфологічні перетворення в структурі відносних прикметників російської мови [Текст] / М. Ю. Федурко : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.02 / АН України, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні – К., 1995. – 21 с.

На матеріалі українських імен прилагательных на -с'к-(ий) рассмотрены семантические функции интерфиксом. Выявлены лексемы, в которых интерфиксы частично или полностью влияют на значение производных в сравнении с нейнтерфиксальными производными с тождественным корнем.

Ключевые слова: интерфикс, лексема, лексико-семантический вариант, имя прилагательное, морфема, семантическая функция.

The semantic functions of interfixes are investigated on the basis of Ukrainian adjectives on -с'к-(ий). The interfix lexemes are identified, which partially or completely have an influence on the meaning of derivatives in comparison with derivatives without interfixes with identical roots.

Keywords: interfix, lexeme, lexical and semantic variant, adjective, morpheme, semantic function.

Надійшла до редакції 21 вересня 2010 року.

Руслана Коца

ББК Ш 141.4-0

УДК 811.161.2:81'373.611

З ІСТОРІЇ ПОНЯТТЯ «ПРЕФІКС»

У статті розглянуто різні погляди українських мовознавців на поняття «префікс», починаючи з XV ст. і до середини XX ст., описано, як відбувалося виокремлення категорії префікса із меж приїменників, якими термінами називали поняття «префікс» у різні часи і різні граматисти.

Ключові слова: префікс, приїменник.

© Коца Р.О., 2011

У допитливих людей постійно виникає питання, чим зумовлена поява того чи іншого слова в українській мові, яке його походження. Особливо це стосується наукових термінів, що містять у собі сліди історії тієї галузі знань, до якої вони належать. Безперечно, розбудова термінологічних систем будь-якої мови – складна і важлива справа, адже термінологія не постає відразу, а витворюється самим життям упродовж віків. Тому дослідники української термінології намагаються осягнути тенденції розвитку сучасної мови, виходячи зі столітніх національних традицій термінотворення. У цьому контексті історичні дослідження мають виняткове значення, оскільки допомагають вивчити природу багатьох сучасних мовних термінів.

Наша стаття присвячена детальному розгляду та дослідженню виникнення словотвірної термінології, а точніше, – походженню терміна «префікс».

У сучасній лінгвістиці терміном «префікс» (від лат. *praе* – попереду і *fixus* – прикріплений) називають службову морфему, що розташована перед коренем або іншим префіксом, приєднується до всього слова, виконує словотворчу і (або) граматичну функцію [Клименко 1998: 17]. Однак перед тим, як отримати такий статус, префіксу довелося пройти досить довгу історію становлення: тривалий час граматисти не тільки не визнавали його як самостійну граматичну одиницю, а й повністю ототожнювали з прийменниками. Більше того, кожен граматист давав зазначеному поняттю свою назву, що призводило до непорядкованості в термінології. Так, уже найдавніша суто граматична слов'янська праця – трактат про вісім частин мови, який у сербському списку XV ст. озаглавлений «*Осьмъ честиѣ слова, ѡ велико глаголемъ и пишемъ*», – засвідчила про фактичне ототожнення префіксів і прийменників, що згодом стало традиційним для староукраїнського мовознавства.

Не була винятком і «Грамматика доброглаголиваго еллино-словенского языка», видана у Львові в 1591 році. У ній прийменник визначається як «*часть слова нескланѡема. пре(д)лагаема вѣми слова частми, во сложенїи и сочиненїи*» [Німчук 1985: 66]. Отже, як зауважує В. Німчук, до прийменників відносяться і префікси, і власне прийменники [Німчук 1985: 66]. Всього виділяється 18 прийменників – *въ, во, ѡ(т), съ, к, пре(д), до, по, ради, съ, при, во, мѣсто, на, ѡ, окръсть, по(д), чрезъ* [Німчук 1985: 66]. *безъ* і *кромѣ*, за граматикою, належать до «раздѣлительныѡ прислѣвникѣв» [Німчук 1985: 67], а *дла* і *ради* – до сполучників [Німчук 1985: 67].

Новим етапом в історії українського мовознавства став вихід «Грамматіки словенскої» Лаврентія Зизанія, надрукованої у Вільні 1596 року. Автор, як і його попередники, розглядає префікси у межах прийменників. Так, у розділі «*О предлозѣ*» («*часть слова скланѡема, пре(д) иными слова част(ь)ми полагаема*» [Німчук Грамматика Зизанія: 86]) Л. Зизаній налічує 17 прийменників, наприклад: *въ, къ, съ, на, при, у, ѡ(т), изъ, чрезъ* тощо. При їх виділенні Л. Зизаній пішов за граматикою 1591 року. Водночас досить важливою є думка автора про те, що «*суть же и иныѡ нѣкіѡ части*», які можуть називатися прийменниками, але вони вживаються тільки «*въ сложенїи*». Тобто, як зазначає В. Німчук, у цьому випадку мова йде про префікси: *во(з), во(з)вышаю, про, прореченїе, пре, презиранїе, или, превелїе, разъ, ра(з)грабленое* [Німчук Грамматика Зизанія: 86].

1619 року у м. Єв'ї біля Вільна вийшла друком славнозвісна праця Мелетія Смотрицького «Грамматіки Славенскїѡ правилное Свнтагма», яка тривалий час впливала на розвиток лінгвістичної думки слов'янських народів і відіграла видатну роль у теоретичній підготовці граматик східнослов'янських мов та лінгвістичної славістики [Німчук Грамматика Смотрицького: 100]. М. Смотрицький, як і автори інших європейських граматик XVI – XVII ст., вважає префікси прийменниками. Він виділяє прийменники «*Сочинителнѣ и Сложнѣ*» [Німчук Грамматика Смотрицького: 127]. До першого різновиду належать прийменники, які сполучаються з формами іменних частин мови, тобто мова йде про власне прийменники; до другого – ті, що беруть участь у творенні нових слів, тобто виступають як префікси. Всього у граматіці нараховується 20 прийменників. Прийменник *бе(з)*, як і в «Грамматіці» 1591 року та Л. Зизанія, потрапив до прислівників.

Система української мови XVII ст. викладена у праці «Граматыка словенская» (1643, 1645) І. Ужевича. Автор, як і його попередники, розглядає префікси у системі прийменників, проте, на відміну від них, серед прийменників правильно називає слова *безъ* та *чрезъ*, що традиційно в українському мовознавстві XVI – XVII ст. трактувалися як прислівники [Німчук Грамматика Ужевича: 195].

Не стали винятком і граматичні праці XVIII – XIX ст.: їхні автори й надалі розглядають префікси у межах прийменників. Проте в XIX ст. вже починається чіткий розподіл прийменників на дві групи: 1) ті, що пишуться зі словами окремо; 2) ті, що пишуться зі словами разом. Наприклад, М. Лозинський ділить прийменники на «розлучні», що «лучать ся з поодинокими відмінками» [Грамматика Лозинського: 131], і «нерозлучні», які «самі без інших слів не можуть стояти» [Грамматика Лозинського: 131]. У «Грамматіці руского языка» (1864) М. Осадца у розділі «*О предлогахъ*» виділяються прийменники «*отдѣльни*» і «*неотдѣльни*» [Осадца 1864: 133]. До останніх автор відносить такі, які «лише зъ иными словами соединенї, значенье ихъ ближе означаютъ» [Осадца 1864: 133], наприклад, *пере, роз, воз, въ, вы, на, пра* та ін. Відомий мовознавець XIX ст. О. Потебня у праці «*Из записок по русской грамматике*» називає 25 прийменників і так само, як його попередники, розглядає два випадки їх застосування: 1) «*разделительное употребление*» і 2) «*слитное употребление*» [Потебня 1985: 190-234].

Проаналізувавши визначення, приклади, котрі наводять граматисти, можна легко зробити висновок, що саме друга група прийменників і є власне префіксами у сучасному розумінні цього поняття. Однак сам термін для позначення такого граматичного явища починає з'являтися тільки у II половині – кінці XIX ст.

Характерною рисою зазначеного часу стало різноманіття назв на позначення прийменників, що пишуться зі словами разом, і як наслідок – повний безлад у термінології. Назвемо основні:

- 1) *чАстка* – «Оупражнення граматичніи» міст. у кн. «Руска языкоучебна читанка» (Відень, 1863);
 - 2) *прїставка* – «Методична граматика языка малорусского» П. Дячана (Львів, 1965); «Грамматика руского языка для шкѡль середнихъ» О. Огоновського (Львів, 1889); «Руска граматика» С. Смаль-Стоцького та Ф.Гартнера (Львів, 1893; 2-е вид. – 1907); «Руска граматика для шкіл народнихъ» О. Поповича (1897, част. 2); «Методична граматика рускої мови» В. Коцовського та І. Огоновського (2-е вид., Львів, 1904); «Руска правопись зі словарцем» (Львів, 1904); «Коротка граматика української мови» П. Залозного (Полтава, 1906);
 - 3) *нарост* – «Няські граматки» («Основа», 1862, кн. 1);
 - 4) *припона* – «Малоруско-німецкий словарь» Є. Желехівського та С. Недільського (1886, т. 2);
 - 5) *препона* – «Грамматика руского языка для шкѡль середнихъ» О. Огоновського (Львів, 1889);
 - 6) *приросток* – «Про наголос в українсько-російській мові» В. Охрімовича («Записки НТШ», 1900, кн. 1); «Грамматика церковно-словенського языка» (1900);
 - 7) *приставка* – «Русско-малоросійській словарь» Є. Тимченка (Київ, 1897, 1899, т. 2);
 - 8) *передросток* – «Знадоби для пізнання угорсько-руських говорів» І. Верхратського («Записки НТШ», 1899, кн. 1 і далі); «Про говор галицьких лемків» І. Верхратського (Львів, 1902);
 - 9) *prefix* – «Грамматика руского языка для шкѡль середнихъ» О. Огоновського (Львів, 1889).
- Як бачимо, термін «префікс» у латинському написанні вперше в українському мовознавстві використав О. Огоновський у 1889 році у праці «Грамматика руского языка для шкѡль середнихъ».

Набагато далі у своїх дослідженнях пішов І. Верхратський. Мовознавець слідує традиції своїх попередників і не відокремлює префікси від прийменників, називаючи їх «приіменниками» чи «приіменниковими частицями» [Верхратський 1902: 19, 102, 107]. Важливими є спостереження І. Верхратського над способами творення нових слів. Зокрема у праці «Говір Батюків» (1912) автор називає два способи творення прикметників. Одним з них є «зсувка» (*Zusammenrückung*), у межах якої учений виділяє такі підвиди:

- 1) частиця заікнуча з іменем (*Negationspartikel und Nomen*). Наприклад: *непоцтвий, нечистий*;
- 2) приіменникова частиця і імя (*Praepositionelle Partikel und Nomen*). Наприклад: *насинє, пригнилий, призеленоватий, призеленкуватий* [Верхратський 1912: 38].

Крім того, прикметники, на його думку, можуть утворюватися за допомогою «зложення приіменника і імени» (*Composition von Praeposition und Nomen*), наприклад: *без рога – безрогий* [Верхратський 1912: 39]. Як видно, перший із зазначених способів творення нових прикметників відповідає сучасному змісту терміна «префіксація», а другий – «конфіксація».

Загалом слід сказати, що в граматичних описах до початку ХХ ст. словотвірний матеріал або не подавався взагалі, або ж був представлений у неповному вигляді в розділах із морфології.

Інтерес мовознавців до вчення про будову слова зростає в І пол. ХХ ст. У граматиках цього періоду з'являються не тільки визначення морфем, а й подається їхня характеристика, сполучуваність зі словами тощо.

Так, Є. Тимченко в «Українській граматиці» (1917) поділяє слово на морфему, чи «морфольогічні одиниці» [Тимченко 1917: 14], до яких відносить «корінь», «суфікс» і «префікс» [Тимченко 1917: 14]. Сполучаючись з коренем, префікси, на думку Є. Тимченка, «надають йому певних відтінків значіння і творять таким чином нові слова, споріднені з собою спільним коренем» [Тимченко 1917: 36]. Водночас дослідник наголошує на такій особливості: префікси тільки тоді виокремлюються у нашій свідомості, коли «стрівають ся в різних сполученнях з більш-менш визначеним відтінком значіння, що вони надають кореневому комплексові» [Тимченко 1917: 37]. Є. Тимченко вважає, що здебільшого префіксами бувають прийменники, і виділяє 25 таких, серед яких з прикметниками вживаються 15 (*без-* / *безо-*, *до-*, *за-*, *на-*, *над-*, *най-*, *перед-* / *пред-* / *передо-*, *під-*, *по-*, *пра-*, *пре-*, *при-*, *про-*), причому подає їх значення і сполучуваність із різними частинами мови. Наприклад: *без-* / *безо-* «сполучає ся тільки з іменнями» [140, с. 73] і «показує на небуття або брак того, що виражено йменням (= не) – *без-костий, без-бокий, без-окий, без-зубий*» [Тимченко 1917: 74]. Новою і прогресивною для того часу була думка автора про те, що префіксами можуть бути й інші слова, які не є прийменниками. Серед них мовознавець називає *не-*, *пів-*, *полу-*, *напів-*, *межи-*, *проти-*, *серед-* [Тимченко 1917: 82-83].

У «Граматиці української мови для самонавчання та в допомогу шкільній науці» (1919) В. Сімович частину слова, що стоїть перед коренем, називає «приростком» [Сімович 1919: 107]. На думку вченого, приєднання приростка до слова «цілком змінить значіння слова» [Сімович 1919: 112]. За походженням префікси здебільшого є прийменниками, причому «значіння приростка звичайно таке ж, як і приіменника» [Сімович 1919: 325]. Всього В. Сімович виділяє 13 префіксів прийменникового походження: *в-* (*у-*, *ув-*, *уви-*), *від-* (*од-*, *від-*, *оді-*), *до-* (*ді-*), *з-* (*зі-*, *із-*, *су-*, *с-*), *за-*, *на-*, *над-* (*наді-*), *об-*, *перед-* (*пред-*, *переді-*), *під-* / *піді-*, *по-* / *пі-*, *при-*, *про-* [Сімович 1919: 326-327]. До неприіменникових префіксів він відносить *ви-*, *най-*, *пере-*, *пра-*, *пре-*, *роз-* [Сімович 1919: 113]. Як і в Є. Тимченка, у граматиці В. Сімовича наводяться значення кожного префікса. Наприклад: *над-*: *надморський* (над чимось), *надлюдський* (через край); *при-*: *придуркуватий* (потрохи) [Сімович 1919: 327] та ін.

У «Руській граматиці» С. Смаль-Стоцького та Ф. Гартнера (1928) сучасному терміну *префікс* відповідає поширений і в граматиках інших авторів початку ХХ ст. (напр., В. Сімовича, О. Синявського) термін

«приставка»: «Найбільше приставок служить особливо до творення дієслів із дієслів» [Смаль-Стоцький 1928: 43]. Засвідчено і похідні від названого терміна, зокрема, префіксальний спосіб словотворення іменується авторами названої праці як «приставкованне»: «Ще иньшим способом творення нових дієслів у живій мові є приставкованне» [Смаль-Стоцький 1928: 49]. Слова, утворені за допомогою префіксів, у «Граматичі» називаються «сприставкованими»: «...коли поединче дієслово є вже само собою доконане, творимо до сприставкованих дієслів доконаних... відповідні нові дієслова недоконані» [Смаль-Стоцький 1928: 50]. Слова, у морфемному складі яких відсутній префікс, – «безприставкові»: «Знов иньші безприставкові дієслова відрізнялиби ся, здасть ся, від відповідних протягових лише наголосом» [Смаль-Стоцький 1928: 47].

У «Граматичі руського языка для шкіл середних и горожанських» І. Панькевича (1936) частини слова, що стоять перед коренем, називаються «приставками або приростками» [Панькевич 1936: 34]. На думку автора граматики, префікси змінюють значення слова, оскільки «они обмежують и звужують значѣня слѣв та их спеціалізують» [Панькевич 1936: 48]. Префіксами, як зазначає І. Панькевич, найчастіше бувають «приименники, в значѣню прислѣвникѣв та злучники» [Панькевич 1936: 34], а також «части ця не» [Панькевич 1936: 48].

Отже, початок ХХ ст. став важливим етапом у розвитку українського наукового (лінгвістичного) термінотворення, адже, як зазначає Л. Пена, у цей час з'явилися перші граматичні праці з української мови, в яких зароджувалися й перші спроби вироблення термінологічного апарату, що пізніше вдосконалювався, видозмінюючись та озвичаючись [Пена]. Саме тоді виникають і назви на позначення морфем. І хоча ще не було якогось одного усталеного терміна на позначення префікса, вже робляться спроби описати його походження, значення, властивості, здатність сполучатися з різними твірними основами. Граматичні праці поч. – І пол. ХХ ст. не були досконалими з точки зору опису морфеміки і словотвору, але послужили важливим підґрунтям для формування понять «префікс», «префіксація», «префіксальний спосіб творення» у ІІ пол. ХХ ст., часі становлення словотвору як окремої мовознавчої дисципліни.

Література

- Верхратський 1912 : Верхратський, І. Говір Батюків [Текст] / І. Верхратський. – Львів, 1912. – 307 с.
 Верхратский 1902 : Верхратский, І. Про говор галицких Лемків [Текст] / І. Верхратский. – Львів, 1902. – 480 с.
 Граматика Лозинського: Граматика Лозинського // Возняк М. Галицькі граматики української мови першої половини ХІХ ст. – Львів, 1911. – 340 с.
 Клименко 1998: Клименко, Н. Ф. Основи морфеміки сучасної української мови: Навч. посібник для студентів філол. факультетів та педінститутів [Текст] / Н. Ф. Клименко. – К.: ІЗМН, 1998. – 181 с.
 Німчук Граматика Зизанія: Німчук, В. В. «Граматика словенска» Л. Зизанія [Текст] / В. В. Німчук // Німчук В. В. Мовознавство на Україні в ХІV-ХVІІ ст. / Німчук В. В. – К.: Наукова думка, 1985. – С. 68-89.
 Німчук Граматика Смотрицького: Німчук, В. В. «Граматіки СлавенскиА правилно Свнтагма» М. Смотрицького // Німчук В. В. Мовознавство на Україні в ХІV-ХVІІ ст. [Текст] / Німчук В. В. – К.: Наукова думка, 1985. – С. 89-145.
 Німчук Граматика Ужевича: Німчук, В. В. «Граматика словенская» І. Ужевича // В. В. Німчук. Мовознавство на Україні в ХІV-ХVІІ ст. [Текст] / Німчук В. В. – К.: Наукова думка, 1985. – С. 155-198.
 Німчук 1985: Німчук, В. В. Мовознавство на Україні в ХІV-ХVІІ ст. [Текст] / В. В. Німчук. – К.: Наукова думка, 1985. – 224 с.
 Осадца 1864: Осадца, М. Граматика руского языка [Текст] / Михаилъ Осадца. – Львовъ: Въ печатки Института Ставропигійского, 1864. – 256 с.
 Панькевич 1936: Панькевич, І. Граматика руського языка для шкіл середних и горожанських [Текст] / І. Панькевич. – 3-е вид., пер. і доп. – Прага, 1936. – 205 с.
 Пена: Пена, Любов. Лінгвістичні терміни у «Граматичі української (руської) мови» С. Смаль-Стоцького та Ф. Гартнера [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/...11/.../lingvistichni%20terminu.pdf
 Потебня 1985: Потебня, А. А. Из записок по русской грамматике [Текст] / А. А. Потебня. – Т. ІV, вып. І. Существительное. Прилагательное. Числительное. Местоимение. Член. Союз. Предлог. Для студентов филол. фак. пед. ин-тов. – М.: Просвещение, 1985. – 319 с., ил.
 Сімович 1919: Сімович, В. Граматика української мови для самонавчання та в допомогу шкільній науці [Текст] / Василь Сімович. – 2-е вид. з одмінами й додатками. – Київ-Ляйпціг, 1919. – 584 с.
 Смаль-Стоцький 1928: Смаль-Стоцький, С. Граматика української (руської) мови. Четверте видання [Текст] / С. Смаль-Стоцький, Ф. Гартнер. – Львів, 1928. – 209 с.
 Тимченко 1917: Тимченко С. Українська граматика [Текст] / С. Тимченко. – К.: Друкарня Ін-ту св. Володимира, 1917. – 168 с.

Стаття посвячена детальному рассмотрению и исследованию возникновения словообразовательной терминологии. В ней рассмотрены разные взгляды языковедов на понятие термина «префикс», начиная с XV в.

и до середины XX в., описано, как происходило выделение категории приставки из рамок предлогов, как называли приставки в разное время и разные грамматисты.

Ключевые слова: префикс, приставка, предлог.

The paper is devoted to the detailed consideration and investigation of the origin of word-formation terminology. Various views of linguists concerning the concept of the term «prefix», from 15th century to the middle of 20th century, are examined, it is described how the separation of the prefix category from the preposition frameworks occurred as well as how prefixes were called at different times by various grammarians.

Keywords: prefix, preposition.

Надійшла до редакції 17 вересня 2010 року.

Оксана Максимець

ББК 81.2 Ук

УДК 81' 37 = 161.2

ФУНКЦІОНАЛЬНО-СЕМАНТИЧНА ДИСТРИБУЦІЯ ТРАНСПОЗИЦІЙНИХ ФОРМАНТІВ У НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

Характеризується участь суфіксів-транспозитів у реалізації різних лексико-словотвірних значень упродовж к. XVII - п. XXI ст.ст. Дослідження функції кожного зі словотворчих суфіксів, що полягає у формуванні конкретної дериваційної семантики, дало змогу встановити непоодинокі факти вираження одного лексико-словотвірного значення за допомогою кількох афіксів.

Ключові слова: семантична дистрибуція, транспозиція, формант, опредметнена дія, лексико-словотвірне значення

Поєднання дієслівної семантики з категоріальним значенням предметності, особливості словотвірної структури зумовлюють своєрідність девербативних іменників, великою мірою репрезентованих похідними зі значенням опредметнених дій, процесів, станів.

У науковій літературі ці деривати об'єднуються різними термінологічними назвами: іменники зі значенням опредметненої дії [Словотвір 1979: 68], іменники зі значенням абстрактної опредметненої дії [Горпинич 1999: 144], іменники зі значенням абстрактної процесуальної ознаки [Русская грамматика 1980 (I): 157]. На необхідність розширення назви згаданої словотвірної категорії вказує В.Олексенко, який пропонує для номінування підсистеми похідних назву словотвірна категорія опредметнених значень дієслівних предикатів [Олексенко 2005: 10]. К.Городенська відносить розглядані іменники до словотвірної категорії граматичної субстантивзації [Городенська 2000: 8].

Девербативні іменники, об'єднані спільним значенням "опредметнена дія/стан", є репрезентантами різних родів дії: тривалої, розгорнутої в часі, результативної, мультиплікативної, одноактної, ітеративної.

Категорію опредметненої дії, процесу, стану формують іменники на позначення інтелектуальної діяльності; комунікативної діяльності людини; процесів, пов'язаних зі сферою трудової та професійної діяльності людини; волевиявлення людини; морально-етичних понять і відносин; стану, почуттів; переміщення, пересування; виробничих та технологічних процесів; звукових процесів; психічних та фізіологічних процесів; дій суб'єктів живої й неживої природи; обрядів, звичаїв, традицій; дій, що відносяться до різних галузевих сфер.

Систему формантів, що беруть участь у творенні розглянутих дериватів, складають спільнослов'янські, власне українські та запозичені суфіксальні морфеми.

Метою наукової розвідки є характеристика участі суфіксів-транспозитів у реалізації різних лексико-словотвірних значень. Дослідження функції кожного зі словотворчих суфіксів, що полягає у формуванні конкретної дериваційної семантики, дало змогу встановити непоодинокі факти вираження одного лексико-словотвірного значення за допомогою кількох афіксів.

Фактичний матеріал, зібраний у ході дослідження, його аналіз через призму лексико-словотвірних значень дає підстави твердити, що кожен з формантів, який бере участь у творенні віддієслівного іменника, виконує певну притаманну йому функцію (або кілька функцій щодо вираження семантики слова). Крім того, численні приклади доводять, що одне лексико-словотвірне значення може виражатися різними суфіксами. Розгляд кожного транспозиційного форманта дозволяє простежити зміни (та причини, що їх зумовлюють) у продуктивності й функціонально-семантичному навантаженні, а також з'ясувати питання синонімії словотворчих суфіксів. У цілому такий аналіз словотворчих засобів сприятиме розгляду в діахронічному аспекті функціонально-семантичної дистрибуції суфіксів.

1. У новій українській мові транспозиційні суфікси продукують утворення на позначення інтелектуальної діяльності. В утворенні іменників із такою семантикою беруть участь суфікси **-ни(я)**, **-єни(я)**, **-іни(я)**, **-ок**, **-j(а)**, **-Ю**, **-к(а)**. Значна кількість дериватів зі згаданими формантами утворює варіантні ряди,